

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ І ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

Стрижак С.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Розбудова української держави ставить на порядок денний надзвичайно важливе і невідкладне завдання виховання справжнього громадянина і патріота рідної землі.

У наш час важко переоцінити значення ціннісних орієнтацій як умови розвитку особистості, здатної до самостійного і відповідального вибору. Ціннісна орієнтація слугує своєрідним критерієм, фільтром у визначенні ставлення людини до матеріальних та духовних цінностей, системи установок, відстоювання принципів і переконань. Вона передбачає позитивне чи негативне значення об'єктів навколишнього світу для індивідууму чи суспільства і визначається не їхніми властивостями як такими, а їх місцем та наявністю в людській життєдіяльності інтересів і потреб, соціальних відносин, критеріями і способами оцінки цього значення, виражених в моральних принципах, нормах, ідеалах, установках і цілях. Цінності, безумовно є тим феноменом, котрий найтісніше пов'язаний із сферою потреб людини, які поступово перетворюються з явища «зовнішнього» у явище «для себе», тобто відбувається переведення цінностей суспільних в цінності суб'єктивно значущі для самого індивіда.

Цінності розглядаються передусім, як категорія моралі в найширшому її розумінні. Безперечно об'єднуючим началом ціннісних орієнтацій є духовність людини, що визначає спрямованість особистісних потреб, бажань і зумовлює настанову на відповідний життєвий вибір.

Учені виокремлюють два класи цінностей:

1. Термінальні – переконання у тому, що кінцева мета індивідуального існування відповідає тому, щоб до неї прагнути. (Цінності – цілі).
2. Інструментальні – переконання у тому, що певному способу дії або якості особистості віддається перевага у конкретній ситуації. (Цінності – засоби) [2].

Кожен віковий етап становлення особистості характеризується домінуванням певних цінностей. Найважливішою передумовою успішної самореалізації студента у майбутньому є узгоджена система ціннісних орієнтацій, яка набуває становлення під час навчання у закладах вищої освіти. Студентство – це молодь, що проходить стадію персоналізації на основі цілеспрямованого засвоєння навчальних, професійних і соціальних функцій.

Згідно сучасних досліджень серед термінальних цінностей студенти вважають найважливішими здоров'я, визнання, творчість, кохання, щасливе сімейне життя, впевненість у собі, друзі.

Серед інструментальних: вихованість, освіченість, життєрадісність, відповідальність, продуктивність у справах.

Отже, студенти надають перевагу етичним, фізичним, професійно-мотиваційним, інтелектуальним та поведінковим цінностям.

Цінності їх життя є копією цінностей родини, мікросередовища. Таким чином, для викладача закладу вищої освіти постає проблема взаємодії з родиною учня. Зовнішнє незалежне оцінювання не дозволяє прослідкувати всю картину ціннісного становлення абітурієнта. Часто термінальні цінності, а саме отримання освіти є домінуючими настільки, що інструментальні, відходять на другий план. Іноді інструментальні цінності, а саме: сформований стереотип отримання освіти замінює цінність отримання освіти.

Такі відмінності у ціннісних орієнтаціях студентства вимагають від педагога адекватних підходів, методів до їх розвитку. Зміни, які відбуваються в системі ціннісних орієнтацій студентів протягом навчання їх у педагогічному навчальному закладі, для більшості із них є більш значущі, ніж просто рівень їх професійної поінформованості, методичної підготовленості чи широти загального кругозору.

Для становлення ціннісних орієнтацій студентства доцільним є суб'єкт-суб'єктивний підхід, за умови якого процес соціалізації особистості майбутнього вчителя відбувається під час розвивальної взаємодії в системі «студент-викладач». Ідентифікація студента з викладачем допомагає йому набутти професійної ідентичності: зміцнити професійно-педагогічну спрямованість скоригувати «Образ-Я», підвищити професійну самооцінку, інтеріоризувати професійно-рольові цінності і угодити їх зі структурою власного «Я».

Особливо важливе значення мають взаємини студента з викладачами для формування гуманістичних орієнтацій і способів поведінки майбутнього вчителя, зокрема альтруїстичних почуттів і відношень особистості, почуття власної гідності і прийняття самоцінності іншої людини, педагогічного оптимізму і співчуття, розуміння дитини, здатності відгукнутися на її проблеми і радощі та бути готовим надати їй своєчасну допомогу і підтримку.

Підготовка майбутнього вчителя хімії у закладі вищої освіти складається з трьох етапів. Перший – здійснюється під час навчання майбутніх педагогів на молодших (1-2) курсах у ході вивчення фахових і психолого-педагогічних дисциплін, курсу «Основи наукових досліджень», польових практик. Він є найбільш важким у студентському житті майбутнього вчителя – іде складний процес адаптації до ЗВО. Низький рівень або у деяких випадках відсутність професійної орієнтації, елементарних експериментальних умінь і навичок, умінь працювати з літературою у багатьох першокурсників диктує основну мету першого етапу – формування свідомого бажання здійснювати науково-методичну діяльність, загальних уявлень про неї та особливості організації наукових досліджень, набуття знань, умінь і навичок із фахових та психолого-педагогічних дисциплін.

На цьому етапі викладачам закладу вищої освіти необхідно розуміти, що далеко не всі види діяльності вчителя природничих дисциплін доступні студентам молодших курсів, тому доцільним є поетапне впровадження елементів науково-методичної підготовки у фахові та психолого-педагогічні курси, польові навчальні практики, самостійну роботу студентів, поетапне формування науково-методичних умінь і навичок, яке покладено в основу всього процесу професійної підготовки майбутнього вчителя. Згідно теорії поетапного формування розумових дій, що була запропонована П. Я. Гальперінім та Н. Ф. Талізінюю, для повноцінного формування знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення науково-методичної діяльності, доцільна послідовність таких етапів [1; 3]:

1. Ознайомлення студентів з метою дій і створення необхідної мотивації;
2. Роз'яснення шляхів виконання дій і складання їх орієнтовної основи, що є системою вказівок (алгоритмом) для полегшення виконання завдань. Алгоритм - правило, що вказує на послідовний ланцюг дій, за допомогою яких можливо досягнути результату діяльності. Орієнтовна основа може бути повною або неповною, тобто такою, що потребує доповнення студентами орієнтирів з метою виконання дій. Інколи майбутнім педагогам пропонується самостійно розробити необхідний алгоритм виконання дій;
3. Виконання та формування дії в матеріальній (дія з різноманітними реальними предметами: прилади, реактиви, рослини) та матеріалізованій (дія за допомогою знаковимволічних засобів: моделі кристалічних решіток, квітки; діаграми, таблиці) формі;
4. Формування дії як зовнішньомовної (у формі усної або письмової мови);
5. Формування дії у мові «про себе». На цьому етапі відбувається проговорювання «про себе» операцій, що виконуються, при цьому мовлення швидко і дуже скорочується та проговорюються ті моменти, що не повністю засвоєні, неясні, незрозумілі;
6. Виконання дії розумово, мисленнєво (внутрішнє мовлення переходить у думку).

У результаті цих етапів дії узагальнюються, автоматизуються, набувають здатності до подальшого розвитку на інших етапах вузівської науково-методичної підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін.

Якість виконання будь-якої діяльності та її результат залежать, перш за все, від потреб індивіда та його мотивації, яка викликає цілеспрямовану активність, а також визначає вибір засобів і прийомів для досягнення мети. Одним з важливих видів мотивів є саме пізнавальний мотив, що обумовлює прагнення до пізнання нового.

Тому використання в освітньому процесі навчального закладу технологій навчання, які засновані на розумінні механізмів формування мотивації сприяє ефективному залученню студентів до пізнавальної діяльності. Мотивація навчальної діяльності розглядається як системне утворення, що забезпечує інтерес, спрямованість і регуляцію виконання навчальної діяльності.

Навчальна мотивація індивідуальна. Кожний індивід має власну систему мотивів, які спонукають його вчитися. Відомо, що неформальне освоєння інтелектуальних умінь можливо тільки за умов пізнавальної мотивації. На практиці формування мотивів навчання – це створення таких умов, за яких утворюються внутрішні мотиви навчання; відбувається усвідомлення їх студентом і подальший саморозвиток власної мотиваційної сфери.

Другий етап охоплює період навчання у закладі вищої освіти з третього по четвертий курси та передбачає опанування студентами знань, умінь і навичок не тільки з фахових та психолого-педагогічних дисциплін, а і з фахових методик, вдосконалення їх під час різноманітних навчальних практик (психологічна, пропедевтична, педагогічна, хіміко-технологічна, польова) та участі у науково-дослідницькій роботі, творчих групах, студентській науковій раді, тощо. Провідною метою другого етапу науково-методичної підготовки у закладі вищої освіти є формування загальних уявлень про основні функції учителя природничих дисциплін, мету та завдання його діяльності на сучасному етапі реформування освіти України, форми, методи, прийоми та засоби їх реалізації під час педагогічної діяльності.

Третій етап є завершальним у закладі вищої освіти, що здійснюється під час навчання майбутніх учителів у магістратурі та передбачає формування вмій і навичок здійснювати на високому рівні елементи науково-методичної діяльності, давати їй оцінку. Він характеризується такими особистісними характеристиками, як високий ступінь самостійності, творчої активності, ініціативності, прагнення до самовдосконалення, та реалізується крізь інтеграцію всіх навчальних дисциплін, що передбачені навчальним планом, форм і методів аудиторної та позааудиторної науково-методичної підготовки а також у ході педагогічної діяльності студентів у закладах загальної середньої освіти, керівництва позаурочною, позашкільною діяльністю школярів (фахові гуртки, ШНТ, МАН, еколого-натуралістичний центр тощо).

Отже, головним завданням процесу підготовки майбутнього вчителя з огляду на його особистісне зростання під час навчання у закладі вищої освіти має бути забезпечення організаційних умов для створення сприятливого соціально-психологічного клімату в педагогічному навчальному закладі, за якого студенти і викладачі залучаються в єдиний процес спільної навчально-педагогічної діяльності на основі принципів демократизації міжособистісних взаємин, творчості, активності і професійно-особистісного самоствердження.

Список використаних джерел:

1. Гальперин П. Я. Психология мышления и учения о поэтапном формировании умственных действий / П. Я. Гальперин // Исследования мышления в советской психологии. – М., 1966. – С. 236–277.
2. Казьмірик С. М. Цінності та їх класифікація в аксіосфері людини / С. М. Казьмірик // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер.: Педагогіка. – 2012. – Т. 209, Вип. 197. – С. 90–92.
3. Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний (психологические основы). – М.: Изд. МГУ, 1984. – 344 с.